

tankesmedjan
TIDEN

OLOF PALME
INTERNATIONAL
CENTER

NR 5 | 2017

RAPPORT

TURKIETS FÖRVANDLING

Så stryper Erdogan
demokratin

JOAKIM MEDIN

ISBN 978-91-88224-39-2

© Tankesmedjan Tiden 2017

Text: Joakim Medin

Fotograf: Marcus Whisson, Joakim Medin

Grafisk form: Kim Ingesson

Tryckeri: Linderoths, 2017

Omslagsbild: Regeringsanhängare demonstrerar till stöd för president Erdogan, som vann folkomröstningen om ett presidentsystem i april 2017.

TURKIETS FÖRVANDLING

Så stryper Erdogan demokratin

- ◆ AKP-regeringen och Recep Tayyip Erdogan omfamnade först liberala värderingar och genomförde demokratiska reformer efter maktovertagandet 2002. Men när man utmanövrerat armén och den gamla, sekulära eliten från politiken har regeringen fört in landet på en alltmer auktoritär politik.
- ◆ Inbördeskriget mot den kurdiska PKK-gerillan togs upp igen i juli 2015, och har lett till hundratusentals internflyktingar, människorättsövergrepp och ett flertal raserade kurdiska städer. Samtidigt har den parlamentariska, kurdiska oppositionen massarresterats och avsatts från folkvalda mandat.
- ◆ I juli 2016 genomfördes ett kuppörsök mot Erdogan. Presidenten har efteråt låtit sparka över 100 000 offentliganställda, arresterat tiotusentals, samt stängt ner fristående läroinstitut, organisationer och nästan samtliga fria medier. Utöver den islamistiska Gülenrörelsen som anklagats för kuppen, har även den kurdiska rörelsen, den turkiska vänstern, akademier, intellektuella och journalister drabbats.
- ◆ Erdogan har utnyttat oron och kuppörsöket för att realisera sina planer på att införa ett presidentsystem med kraftig maktkoncentration till presidenten. I april 2017 vann regeringssidan en folkomröstning i frågan. Efter förändringarna kan Erdogan fortsätta regera till 2029, om AKP:s nuvarande maktdominans håller i sig.

INNEHÅLL

INLEDNING	7
ERDOGANS POLITISKA FÖRVANDLINGAR	11
Från fängelse till regeringsmakten	11
Mellan Ergenekon och Geziprotesterna	12
Turkiets brutna maktbalans	14
En intolerans har ersatts av en annan intolerans	15
KONFLIKTEN MED KURDERNA	19
Inbördeskrigets återkomst	20
Kriget i städerna	21
En underminerad opposition	22
KUPPFÖRSÖKET: EN GÅVA FRÅN GUD	25
Jakten på förrädarna	25
Utrensningarna	27
Presidentsystemet	28
LANDET UNDER EN ENDA MAN	31
Inför 2023, republiken hundra år	32

Joakim Medin är journalist och författare, som skriver om politiska och väpnade konflikter, demokratifrågor och människorätt, främst i Mellanöstern. Joakim Medin har i flera år rapporterat från Turkiet, om landets utveckling och den infekterade kurdfråga. Våren 2016 debuterade han med en reportagebok om kriget i Syrien, som även berörde Turkiets inblandning.

INLEDNING

I mars 2017 hängde det ett jättelikt anslag på en husvägg vid Taksimtorget, i centrala Istanbul, precis där den långa shopping- och nöjesgatan Istiklal börjar. Taksimtorget och Istiklal betraktas som Istanbuls hjärta och är fyllda av stora folkmassor nästan dygnet runt. Anslaget var dubbelt så brett som intilliggande bostadshus och budskapet som ropades ut, med röda och svarta ord, kunde inte undgå av några förbipasserande. Vi är ett folk. Vi, Turkiet, ska inte stoppas av kupper och terror.

Detta budskap dök först upp på skyltar och i medieannonseringar i början av augusti 2016, i en regeringsinitierad kampanj. Några veckor innan det hade Turkiet upplevt ett blodigt försök till militärkupp mot regeringen och president Recep Tayyip Erdogan. På kvällen den 15 juli 2016 dök kuppsoldater upp på Taksimtorget och sköt i luften, för att skingra folk. En annan grupp soldater slog till mot ett hotell i Marmaris för att likvidera presidenten, men Erdogan var just då inte där. Efter en natt av eldstrider och många döda lyckades lojala säkerhetsstyrkor och anhängare till Erdogan stoppa kuppförsöket. Fram till en bit in i augusti arrangerade regeringen sedan politiska manifestationer på Taksimtorget och andra platser. Både för att öka stödet till Erdogan, samt för att fördöma den islamistiska Gülenrörelsen, som man pekade ut som ansvarig bakom allt.

Åtta månader senare satt anslaget om enighet mot kupper och terror fortfarande kvar, i Istanbuls hjärta. Inte bara som en påminnelse om vad som hänt, utan även som ett propagandastycke, för att övertyga de förbipasserande om att allt det som skett efteråt har varit rätt och legitimt.

Presidenten har använt kuppförsöket som ett svepskäl för att tysta ner en mängd olika oppositionella fästen, som tidigare kritiserat hans politik. Tiotusentals personer har fängslats, över 100 000 har suspenderats eller sparkats från den offentliga sektorn. Tusentals medieföretag, organisationer, institut och lärosäten har stängts ner. I många fall

Presidenten har använt kuppförsöket som ett svepskäl för att tysta ner en mängd olika oppositionella fästen, som tidigare kritiserat hans politik.

”

har det funnits en koppling till Gülenrörelsen. Men tillslagen har även drabbat den kurdiska rörelsen, fackföreningsrörelsen, den sekulära turkiska vänstern, oppositionella akademiker och journalister. Regeringen har styrt med undantagslagar och åsidosatt grundläggande mänskliga rättigheter. Nästan alla som tidigare vänt sig emot Erdogan, har på ett eller annat sätt i dag drabbats av konsekvenser.

Erdogan använde dessutom kuppförsöket till att blåsa nytt liv i sina flera år gamla planer på att ersätta landets parlamentariska system med ett president-

” Kritiker i hela världen talade om att turkarna röstat bort sin egen demokrati.

styre. Stabilitet, trygghet och ett starka Turkiet kan bara nås under en starkare ledare, har regeringen hävdat – och Erdogan har varit självskriven som landets fortsatta härskare.

I april 2017 vann regeringen och dess allierade en folkomröstning om att skriva om konstitutionen och införa presidentsystemet. Förändringarna innebär en kraftig maktcentralisering under presidenten, en försvagning av parlamentet och att maktdelningen mellan den dömande, lagstiftande och verkställande makten helt undermineras. Kritiker i hela världen talade om att turkarna röstat bort sin egen demokrati.

Turkiet har kastats in i en nattsvart och turbulent tid under den maktfullkomlige Erdogan. Utvecklingen har fått stor internationell uppmärksamhet. Men tiden efter kuppförsöket har på intet sätt varit början på en auktoritär och hårdför politik, under Erdogans femton år vid makten. Kritiker har redan i årtal varnat för framväxten av en regim under kontroll av bara en enda man, som fängslat motståndare, attackerat sekularismen och kuvat friheter. Efter att inbördeskriget med PKK-gerillan blossade upp igen 2015 har Erdogan dessutom gjort konflikten med kurderna mer våldsam än någonsin förut.

Allt detta, under en president som för bara några år sedan ännu ansågs progressiv och väckte hopp om ett bättre Turkiet. Vad hände där emellan? Hur gick Erdogan egentligen från att vara en symbol för demokratin, till att bli vad många kritiker i dag kallar en diktator?

De kurdiska civila har drabbats hårt, när Erdogan skicka armén att strida mot PKK-gerillan mitt i ett flertal städer. Şırnak, Turkiet.

ERDOGANS POLITISKA FÖRVANDLINGAR

Recep Tayyip Erdogan föddes 1954 i en sunnimuslimsk, turkisk familj och bodde under sina första år huvudsakligen i nordöstra Turkiet. När han var tonåring bosatte sig familjen permanent i Istanbul. Hushållet sägs ha varit sämre bemädat och den unge Erdogan tjänade extrapengar som gatuförsäljare. Som gymnasieelev anslöt han sig till MTTB, det ledande politiska ungdomsförbundet på högerkanten som rekryterade många medlemmar från den konservativa arbetarklassen. Dåtidens Turkiet var starkt präglad av det kalla krigets politiska spänningar. MTTB såg islam som ett vapen mot den gudlösa kommunismen, vilket bidrog till att forma Erdogans världsbild.

Från början av 1980-talet engagerade sig Erdogan som medlem i det islamistiska Valfärdspartiet, som leddes av grundaren Necmettin Erbakan. Erdogan var en karismatisk talare och klättrade snart uppåt i partihierarkin. 1994 röstades han fram till borgmästare över hela Istanbul, som förste islamist i republikens historia. Även om många menar att han skötte jobbet väl, såg många hans islamistiska politik som bakåtsträvande, bland annat när alkoholförsäljningen i offentligt ägda byggnader begränsades.

FRÅN FÄNGELSE TILL REGERINGSMAKTEN

I valet 1995 blev Valfärdspartiet landets största parti. Året därpå bildade man en koalitionsregering, med Necmettin Erbakan som premiärminister. Men i februari 1997 satte armén ner foten mot vad man menade var en utbredning av radikal islam, som hotade landets sekulära grundvalar. Turkiets politik hade i decennier baserats på kemalismen, det politiska och sekulära arvet från den turkiska republikens grundare Mustafa Kemal Atatürk. En militärkupp ägde rum, där stridsvagnar skickades ut på gatorna och Erbakans regering tvingades avgå. En tid efter kuppen deltog Erdogan i ett politiskt möte och läste upp en trotsig dikt, som liknade landets moskéer vid militärbaracker och de troende muslimerna som soldater. Dikten gjorde att han åtalades för religiös uppvigling och Erdogan avtjänade fyra månader i fängelse 1999.

När Erdogan kom ut från fängelset förändrade han sin retorik. Han tog ett steg bort från den traditionella islamismen och lade sig till med en mer moderat hållning. Valförspartiet hade förbjudits efter kuppen, så Erdogan samlade snart ett antal politiska profiler och grundade år 2001 det nya Rättvis- och utvecklingspartiet, AKP. Nästan alla av de första, ledande personerna i AKP hade likt Erdogan under ungdomsåren varit medlemmar i det antikommunistiska och konservativa MTTB. Trots det lanserades AKP som ett mjukt och demokratiskt parti. Det var fortsatt islamistiskt, men för liberala reformer och tolerans, samt önskade att Turkiet kom ännu närmare USA och Europa. Det var ett budskap som attraherade både västvärlden och stora delar av Turkiets befolkning.

I valet 2002 vann AKP en jordskredsseger och fick bilda egen majoritetsregering, som första islamistparti någonsin. Erdogan blev premiärminister på våren 2003. AKP:s politiska program innehöll dels en konservatism många invånare uppskattade, som när Erdogan tog kampen för religiösa rättigheter och tillät kvinnor med slöja att ostört studera på universitet och arbeta i den offentliga sektorn. Tidigare hade beslöjade kvinnor diskriminerats och haft stora konflikter med den sekulära byråkratin.

Vissa sekulära medborgare oroade sig först för att AKP skulle göra Turkiet till ett nytt Iran. Men Erdogan genomförde även en rad lagändringar som gick i en demokratisk riktning. Han talade om ett nytt "socialt kontrakt" mellan staten och samhället, där reformer förstärkte yttrandefriheten, maktindelningen och den juridiska maktens oberoende. AKP slog in på en marknadsliberal politik som ledde till utländska investeringar och en ordentlig tillväxt inom ekonomin. Även

” Nya medlemskapsförhandlingar inleddes från 2005 och Turkiet reformerade sina lagar enligt EU-linjer.

många liberaler som inte röstat på AKP började nu stödja partiet. Regeringen framstod som bättre än det gamla och auktoritära Turkiet, under det tidigare statsbärande, sekulära och kemalistiska partiet CHP.

AKP tog också nya steg mot en anslutning till EU. Nya medlemskapsförhandlingar inleddes från 2005 och Turkiet reformerade sina lagar enligt EU-linjer. I förändringarna

fanns klausuler som skyddade individens rättigheter, minoriteters rättigheter och som skulle motverka könsdiskriminering, och Erdogan talade även om HBTQ-rättigheter. Det nya Turkiet presenterades som en modell för hur islam gick att förena med demokrati och kunde visa vägen för resten av Mellanöstern. Erdogan prisades av västvärlden för sin politik.

MELLAN ERGENEKON OCH GEZIPROTESTERNA

Det är svårt att säga exakt när ännu ett skifte dök upp, som återigen förändrade Erdogans politiska hållning. Beroende på vilka i Turkiet man frågar, så pekas flera olika händelser de senaste åren ut. Under Erdogans första tid vid makten fanns ett lågintensivt politiskt förtryck alltså kvar i landet. Fortfarande diskriminerades den kurdiska minoriteten. Fortfarande fanns ett antal "röda linjer" kring farliga diskussionsämnen kvar. Folk åtalades ännu enligt den ökända

paragraf 301 i brottsbalken, som kriminaliserade brott mot ”turkiskhet”. Men sådana inslag hade ofta gått i arv från föregående regeringar – Turkiet har aldrig varit någon liberal och fullt demokratisk stat.

Flera bedömare menar att en allvarlig, negativ utveckling som bröt med Erdogans progressiva sida först dök upp 2007. Då började Erdogan alltmer påverka rättsväsendets och andra statliga institutioners arbete.

Från samma år initierade han ett flertal förundersökningar och åtal av oppositionella krafter i landet. 2008 utmynnade detta i att ett stort domstolsfall inleddes mot dussintals personer som påstods vara medlemmar i Ergenekon, en underjordisk och ultranationalistisk organisation. Ergenekon sades ha planerat en blodig terrorkampanj och militärkupp mot regeringen. Bland de åtalade fanns ett flertal höga militära officerare, sekulära kemalister, från den gamla elit som tillsammans med CHP länge styrde Turkiet och aldrig slutat kritisera Erdogans islamism. När rättegångarna avslutades våren 2013 hade till sist hundratals officerare arresterats och dömts till långa fängelsestraff.

Men undan för undan hade även kritiska akademiker, affärsmän, kurdiska politiker och granskande journalister arresterats och satts på åtalsbänkarna, anklagade för sammansvärjningar, terrorism eller andra brott. 2007, innan åtalet kring Ergenekon inleddes, rapporterade Committee to Protect Journalists att Turkiet bara hade en enda journalist i fängelse. På hösten 2012 hade den siffran ökat till omkring 75 stycken och Turkiet blivit det land i världen som höll allra flest journalister bakom lås och bom, samtidigt som förundersökningar pågick mot flera tusen andra journalister. 2013 knep Turkiet ännu en gång den föga smickrande förstaplatsen.

Sommaren 2013 pågick också de våldsamma händelser som gått till historien som Geziprotesterna. Bredvid Taksimtorget i Istanbul ligger Geziparken, ett av de sista grönområdena i centrum. I början på sommaren började en grupp aktivister protestera mot planerna på att riva träden för att bygga ett köpcentrum där. Demonstrationen växte och efter bara några dagar använde polisen brutalt övervåld för att slå ner protesterna, med tillstånd av Erdogan. Tusentals skadades och elva dödades, däribland en femtonårig pojke. Protester spred sig även till en rad andra städer och handlade i grund och botten om missnöje med regeringen, om korruptionsanklagelser och inte minst AKP:s islamistiska politik. I juni 2013 undertecknade dåvarande president Abdullah Gül exempelvis en ny lag som begränsade alkoholkonsumtionen.

Men Erdogan verkade oförmögen att ta till sig något av kritiken. Han anklagade oppositionen, utländska krafter och även västerländska medier för att ligga bakom protesterna, som i själva verket uppstått helt spontant och saknade ledare. Hundratals journalister som rapporterat om händelserna tvingades med öppna eller förtäckta regeringshot lämna sina arbeten. Erdogans hårdhänta sätt att hantera Geziprotesterna visade tydligt hur han gått från att framstå som

Flera bedömare menar att en allvarlig, negativ utveckling som bröt med Erdogans progressiva sida först dök upp 2007

”

”

När flera ministrar i hans regering i slutet av 2013 blev föremål för en korruptionshärva, ingrep han för att åtal inte skulle väckas

resonabel 2003, till att tio år senare påminna folk om hur det gamla Turkiet under kemalisterna i CHP fungerat. Problem skylldes på både utlänningar och inre fiender, regeringen bedyrade sin oskuld, men slog ner hårt och auktoritärt för att återta kontrollen.

Under tiden mellan Ergenekon och Geziprotesterna 2013 hade Erdogan successivt urholkat det turkiska rättsväsendet, genom att både begränsa den juridiska makten och själv styra genom domstolsväsendet. De som Erdogan ville se dömda, blev i regel dömda. När flera ministrar i hans regering i slutet av 2013 blev föremål för en korruptionshärva, ingrep han för att åtal inte skulle väckas. Samtidigt såg Erdogan till att domstolarna förstärkte landets redan hårda antiterrorlagar, vilket successivt fick tusentals oppositionella från civilsamhället fängslade för ”terroraktiviteter”.

När människorättsorganisationen Human Rights Watch släppte en rapport om Turkiet tidigt på hösten 2014, fastslog man att regeringen Erdogan tagit långtgående steg för att underminera den juridiska makten och försvaga dess oberoende. Pressfriheten och demonstrationsrätten var under konstant attack och förtroendet för det politiserade rättsväsendet minskade alltmer. Landet kastades allt djupare ner i en polarisering.

TURKIETS BRUTNA MAKTBALANS

Under de år som Erdogan ännu hade en progressiv aura omkring sig, samt åtnjöt beröm och ekonomiskt utvecklingsstöd från EU inför ett möjligt medlemskap, fanns det redan grupper i Turkiet som ville varna för honom. Folk i den nationalistiska högern, det sekulära CHP och kurdernas vänsterrörelse talade om auktoritära drag och farliga maktambitioner. I dag går åsikterna isär kring varför de sidorna hos Erdogan sedan faktiskt förstärktes, samt kring ifall Erdogan över huvud taget var en demokrat, när han först fick makten.

I början av 2000-talet när AKP bildade egen regering påbörjades en socio-politisk förändringsprocess i Turkiet. Tidigare fanns det en odemokratisk maktbalans i det turkiska politiska systemet, som gick ut på att armén utövade en stark kontroll över det politiska utrymmet. Om armén ansåg att republikens grundvalar hotades – särskilt sekularismen – så ingrep man. Den militära eliten har länge sett sig som en självklar beskyddare av landsfadern Atatürks sekularism, vilket exempelvis låg bakom militärkuppen 1997. Armén hotade även att ingripa efter att AKP-medlemmen Abdullah Gül lanserades som presidentkandidat 2007, eftersom Güls hustru bar slöja. Samma sekulära krafter sades ha legat bakom den planerade militärkuppen från Ergenekon. Likaså bakom Operation Slägga, en annan sekulär konspiration och planerad militärkupp, som regeringen sade sig ha avslöjat genom nya massarresteringar av officerare 2010.

Barış Ünlü, turkisk professor i statsvetenskap, menar att AKP i själva verket var mycket demokratiska i början av 2000-talet, när de ville bryta upp arméns

kontroll av politiken. Men när de väl hade lyckats med det, efter alla arresteringar och åtal, kunde det turkiska politiska systemet inte finna någon ny motvikt till maktbalansen. Följden blev att AKP nästan ostört etablerade en egen hegemoni över de politiska och sociala utrymmena i Turkiet.

– Under de första åren var Erdogan mer demokratisk och liberal, eftersom han ännu inte hade hela makten. Han hade ännu inte underminerat militärens autonomi och makt och behövde stöd från EU och turkiska liberaler. För att få det behövde han själv bli mer demokratisk. Jag gav själv mitt stöd till Erdogan ända fram till 2012 och tyckte han var bättre än de flesta andra politiker. Men så fort han fick chansen, blev han sitt gamla jag igen. Erdogan kommer från en väldigt auktoritär politisk tradition.

Barış Ünlü undervisade tidigare vid Ankaras universitet. Han förlorade sitt arbete i februari 2017 efter att regeringen rensat ut hundratals oppositionella akademiker och universitetsanställda, som protesterat mot statens övergrepp mot kurder i sydöstra Turkiet. Enligt Barış Ünlü har sådana utrensningar och andra auktoritära inslag berott på en växande paranoia hos Erdogan, över att tappa kontrollen över samhället. I takt med att hans AKP byggt upp alltmer makt, har också rädslan över att förlora makten vuxit sig starkare. Det tydligaste exemplet på hur Erdogan garderat sig och nedmonterat statens demokratiska funktioner, tycker Barış Ünlü är inom den juridiska makten.

– Turkiets domstolar har aldrig varit perfekta, utan tvärtom försvarat ett diskriminerande och auktoritärt system ända sedan republiken först skapades. Men inuti det systemet har många tidigare ändå litat på den högsta juridiska makten. Vad Erdogan gjort är att han tagit kontroll över domstolarna och placerat pålitliga personer på dess stolar, till och med i den högsta domstolen, och helt förstört den juridiska makten.

Kontrollen över domstolarna har berövat turkiska medborgare själva förutsättningen att få en rättvis och ärlig behandling av staten, vilket är en grundbult i demokratin. Att någon gång backa tillbaka en sådan utveckling vore också väldigt svårt, säger Barış Ünlü.

Enligt Barış Ünlü har sådana utrensningar och andra auktoritära inslag berott på en växande paranoia hos Erdogan, över att tappa kontrollen över samhället.

”

EN INTOLERANS HAR ERSATTS AV EN ANNAN INTOLERANS

Femton års regeringsmakt under AKP har inneburit att den tidigare maktbalansen i Turkiet har kollapsat, till arméns nackdel och islamisternas fördel. Men långt ifrån alla bedömare tror ändå att Erdogan har som slutmål att konstruera en stat byggd på islamistiska lagar. Presidenten har självklart en konservativ agenda och avskyr sekularismen, men han och AKP har snarare visat störst intresse för att utöka sin makt.

I det tidigare statsbärande men i dag oppositionella, sekulära mitten-vänsterpartiet CHP, har det tvärtom ända från början funnits utbredda anklagelser

om att Erdogan söker islamisera Turkiet. Ett exempel är från när regeringen lät genomföra sin förra folkomröstning, 2010, för att anpassa sin konstitution mer efter EU-linjer och höja den demokratiska ribban. Ja-sidan vann i folkomröstningen. Men CHP:s nyttillträdde partiledare Kemal Kilicdaroglu varnade för att allt egentligen bara var en dimridå för att dölja en auktoritär attack mot sekularismen. Reformerna innebar även att presidenten och det AKP-dominerade parlamentet fick större makt över tillsättningen av höga domare och åklagare – och CHP varnade för en hemlig plan att tillsätta lojala islamister. Även om sådana misstankar då ansågs överdrivna vet vi i dag att Erdogans lagändringar flyttade maktbalansen ytterligare, och de facto gav presidenten ett hårdare grepp om den juridiska makten.

Bland de sekulära har oron över Erdogans politik också tydligt vuxit under de senaste åren. När han började tala alltmer om att införa obligatorisk religi-

”

Bland de sekulära har oron över Erdogans politik också tydligt vuxit under de senaste åren.

onsundervisning, undervisning i osmansk turkiska med arabiska skrivtecken, samt att alla kvinnor borde föda tre barn, såg vissa det som en attack mot det moderna och sekulära. Andra tolkade det som att Erdogan bara försökte återknyta Turkiets befolkning till det kulturarv alla högs av ifrån, när Atatürk tvångsinförde det latinska alfabetet, samt som ett försök att hantera frågan om

Turkiets åldrande befolkning.

Men det går inte att förneka att religionen definitivt fått ett större utrymme under AKP. Lokala företrädare eller presidenten själv har gått hårt fram mot alkoholkonsumtionen och ungdomars frigjorda livsstilar. Kvinnor har känt sig särskilt träffade av en politik som bland annat försvårat möjligheterna till abort. 2013 pekade Erdogan också ut förekomsten av studentboenden, där ogifta kvinnor och män bodde grannar, som ett av Turkiets största moraliska problem. Han beordrade guvernörer att stoppa sådana inslag. Det var bara ett av flera religiösa, moraliserande inslag som dök upp, utan att det någonsin yttrats i AKP:s program eller vallöften.

I centrala Istanbul, i CHP:s partihögkvarter i staden, förklarar en före detta ungdomsledare i partiet att han inte kan acceptera den nuvarande islamiseringen av det offentliga rummet. Många av de kommunala skolorna får allt starkare sunnimuslimska inslag. Han, som är både sekulär och tillhör den alevitiska minoriteten, brottas redan med tankarna på var hans tvååriga dotter ska få sin undervisning om några år. Personligen tycker han att CHP gjorde flera misstag när de hade regeringsmakten, i behandlingen av de konservativa och religiösa. Det var inte bra, eftersom missnöjet gav upphov till stöd för Erdogan. Av samma anledning har ungdomsledaren även kritiserat hur Atatürk slog ner på religionsfriheten. Men när han nu ser hur Turkiet blir under islamisterna, så börjar han alltmer tycka att Atatürk ändå gjorde rätt.

Det är viktigt att understryka hur Turkiet på detta sätt aldrig varit ett särskilt tolerant land. Även tidigare syntes en intolerans, men då tvärtom mot religiösa grupper. Den auktoritära sekularismen förbjöd slöjor och religiösa symboler.

Under Erdogan har samma auktoritära tradition fortgått, men nu tagit avstånd från den västinriktade sekularismen och i stället lyft fram tillhörigheten till Mellanöstern och den muslimska världen. Den sekulära elitens intolerans mot religionen har ersatts av den religiösa AKP-elitens intolerans mot sekularismen. Kanske har Erdogans bittra erfarenheter från militärkuppen och fängelsevistelsen på 1990-talet bidragit till utvecklingen.

Turan Hancerli, en annan CHP-politiker i Istanbul som även sitter i partiets styrelse, menar att Erdogan åstadkommit mest skada genom sin kraftiga polarisering av samhället. Han har hela tiden talat om vi och de, och gjort skillnad på människor. I dag röstar omkring 50 procent av invånarna på Erdogan och hans islamism, medan resten av befolkningen utgörs av kommunister, liberaler och nationalister, som är emot Erdogans religiösa program. Turan Hancerli menar att denna polarisering och splittring ligger bakom samtliga problem i Turkiet i dag, och jämför situationen med Europa under den tilltagande fascismen, på 1930-talet.

AKP-regeringen hade först ett liberalt yttre, men efterhand har dess islamism och konservativa anhängare framträtt allt tydligare.

KONFLIKTEN MED KURDERNA

I juni 2016, en månad innan kuppförsöket mot Erdogan, fanns det omkring 400 000 kurdiska krigsflyktingar i Turkiet. Inga av dessa hade kommit dit från de konfliktdrabbade grannländerna Syrien eller Irak. Istället var de internflyktingar som tvingats lämna sina hem i sydöstra Turkiet, efter att den turkiska armén belägrat ett flertal kurdiska städer och beskjutit dem med tungt artilleri. I städerna hade mindre grupper av kurdisk gerilla förskansat sig. När striderna var över låg stora delar av städerna i ruiner. Hundratals civila hade dödats av arméns urskillningslösa beskjutning och grova brott dokumenterats i soldaternas spår.

Erdogans sannolikt största övergrepp mot mänskliga rättigheter har ägt rum i inbördeskriget med PKK, Kurdistans arbetarparti, efter att konflikten återupptogs 2015. Förutom att ha beordrat armén till att ödelägga urbana områden i sitt eget land, har han även låtit massarrestera tusentals kurdiska aktivister, journalister, lokalpolitiker, parlamentsledamöter och partiledare. Alla har anklagats för terrorbrott, precis som tidigare under konflikten mellan staten och PKK, som började redan 1984 över frågan om kurdiska kulturella rättigheter.

Den kurdiska oppositionsrörelsen anser följaktligen att varken Ergenekon, Gezi, den förändrade maktbalansen eller islamismen brutit med Erdogans demokratiska förflutna. Enligt kurderna har Erdogan aldrig varit en sann demokrat, oavsett vilka reformer han genomfört i västra Turkiet, eftersom förtrycket mot kurderna aldrig upphört i den östra delen av landet. Kurderna har fortfarande som minimikrav att få offentlig skolundervisning på sitt modersmål, samt en ny konstitution utan en turkisk-etnisk prägel. Nazmi Gür, ansvarig för HDP:s internationella relationer, menar att Erdogan alltid använt demokratin som bara ett verktyg för att nå den högsta makten.

– Erdogan kommer från den nationalistiska och religiösa rörelsen. Jag har aldrig litat på att han varit för demokratin. Han har alltid fortsatt nämna de fyra första punkterna i den turkiska konstitutionen i sina tal: *en nation, ett land, en flagga, en stat*. Det visar vilken monopolistisk attityd han har. Många betraktade

Erdogans sannolikt största övergrepp mot mänskliga rättigheter har ägt rum i inbördeskriget med PKK, Kurdistans arbetarparti, efter att konflikten återupptogs 2015.

”

det som ett reformistiskt parti och jag minns hur EU försökte pressa oss till att stötta AKP, i folkomröstningen 2010. Men jag sa att de är ett islamistparti, som aldrig respekterar demokrati och mänskliga rättigheter. Och i dag är EU oerhört besvikna på Erdogan. Nu ser de verkligheten.

INBÖRDESKRIGETS ÅTERKOMST

När PKK-grundaren Abdullah Öcalan greps och fängslades 1999 hade hans gerillastyrkor krigat mot staten i 15 års tid. Minst 40 000 människor hade dödats och det kurdiska civilsamhället drabbats mycket hårt av repression. Under några år rådde det sedan vapenvila. När Erdogan bildade regering gav han uttryck för att vilja lösa konflikten och genomförde flera reformer som gynnade kurderna. Men

”

Långt senare, på hösten 2012, föreslog Erdogan att återinföra dödsstraffet för att bli kvitt den livstidsdömda Abdullah Öcalan.

2004 blossade kriget upp igen. Långt senare, på hösten 2012, föreslog Erdogan att återinföra dödsstraffet för att bli kvitt den livstidsdömda Abdullah Öcalan. Bara några veckor senare överraskade han alla med att annonsera en fredsplan med kurderna. Regeringen hade haft hemliga samtal med PKK och i mars 2013, på den kurdiska nyårsdagen, förklarades den då 29-åriga väpnade konflikten som över.

Trots kritik från nationalistiskt håll utlovade Erdogan ett reformpaket för att lösa den kurdiska frågan, bland annat genom utökade kulturella rättigheter. Han övervägde kort till och med att sänka valspärren till det turkiska parlamentet, vilket skulle ha ökat chansen att ett kurdiskt parti kom in där. Men i slutändan stannade valspärren kvar på tio procent – högst i hela världen.

I juni 2015 gick Turkiet till val. Där lyckades det pro-kurdiska oppositionspartiet HDP med sin karismatiske ledare Selahattin Demirtas få 13,1 procent av rösterna. HDP kom som första kurddominerat parti in i det turkiska parlamentet. Men rösterna till HDP innebar att AKP även för första gången hade berövats en absolut majoritet i parlamentet. Inga partier lyckades komma överens om att bilda en koalitionsregering och nyval utlystes till november samma år.

Den 20 juli 2015 sprängde sig en IS-självmoordsbombare utanför ett kurdiskt kulturcenter i staden Suruc, en mil norr om syriska gränsen. Ett trettiotal aktiver som skulle iväg på volontärarbete i Kobane dömdes. Kurderna beskyllde genast Erdogans regering för attentatet, genom att ha blundat för IS utbredning i Turkiet. En likadan, fast mindre IS-bombning hade också drabbat en HDP-manifestation precis före valdagen. Erdogan hade också upprepade gånger anklagats för samarbete med IS, så att jihadisterna kunde attackera kurderna i Syrien. AKP-regeringen hade dessutom vägrat ansluta sig till den USA-ledda koalitionen mot IS, samt vägrat låta USA använda den stora Incirlik-flygbasen för att lättare flygbomba jihadisterna.

Omedelbart efter bombdådet i Suruc gjorde Erdogan helt om. Turkiet anslöt sig till koalitionen mot IS och gav USA tillstånd att använda Incirlik-flygbasen. Turkiet genomförde också sin första egna flygattack mot IS. Men dagen efter det

började Erdogan även bomba PKK-gerillans baser i irakiska Kurdistanens berg. Efter dådet i Suruc hade PKK tagit på sig dödsskjutningen av två turkiska polismän i staden Ceylanpinar, som en hämndaktion. Erdogan svarade med att genast släppa bombmattor – och freden med PKK var över. Bara en vecka efter Suruc hade staten blockerat 65 turkisk- och kurdiskspråkiga webbtidningar, som rapporterade om kurdfrågan. Hundratals kurdiska aktivister hade arresterats, liksom flera folkvalda politiker från HDP – men bara ett mindre antal misstänka IS-medlemmar. Parlamentarikerna från HDP borde berövas sin immunitet för att bli åtalade för terrorkopplingar, menade Erdogan.

Egentligen låg fler faktorer bakom vapenvilans kollaps. Det reform- och demokratipaket som Erdogan utlovat 2013 implementerades bara delvis, eftersom hans övriga politik samtidigt blev alltmer auktoritär. Erdogan lät också konstruera ett flertal nya militärbaser i sydost, i strid med vapenvilan, liksom lät bygga av flera hydroelektriska dammar i känsliga PKK-områden fortsätta. Bara en vecka innan bombdådet i Suruc ledde dessa övertramp till att PKK själva förklarade vapenvilan som över.

KRIGET I STÄDERNA

Några veckor efter vapenvilans kollaps började borgmästare från det kurdiska partiet DBP att deklarerat självstyre från staten. DBP är ett regionalt systerparti till HDP, verksamt i sydöstra Turkiet. I en rad städer förklarade man att centralmaktens representanter nu saknade auktoritet i områdena. Snart presenterades också planer på hur DBP skulle organisera offentliga seminarier i femton städer, för att diskutera hur den nya autonomin skulle utformas.

Erdogan sa efter bara en dag att DBP-borgmästarna skulle få betala dyrt. Polisen arresterade snart åtskilliga av dem. Flera unga kurdiska ungdomar som protesterade sköts ihjäl. Efter det byggde den revolutionära kurdiska ungdomsrörelsen YDG-H – inofficiellt en del av PKK – barrikader och grävde diken i flera städer. De beväpnade sig med kalasjnikovs och raketgevär för att hålla borta polisen. Regeringen svarade med att utropa långvariga utgångsförbud och belägra städerna med soldater och pansarvagnar. Inte sällan stängdes både elektricitets- och vattentillförseln och telefonnäten ner.

Den första staden där större eldstrider sedan utbröt var Cizre, i september 2015. Under nio dagar var de 120 000 invånarna helt belägrade och avskurna från omvärlden. Efter att utgångsförbudet hävts talade kurderna om 22 dödade civila. Det turkiska inrikesministeriet talade om 30 dödade terrorister och endast en död civil. Bilder i sociala medier visade blodiga människor som inte tilläts ta sig till sjukhus, döda kroppar av vuxna och barn – det yngsta 35 dagar gammalt.

Månaden efter inträffade det största icke-statliga terrorattentatet i Turkiets moderna historia, när över hundra människor dödades i en misstänkt IS-själv-mordsbombning i Ankara, mot en manifestation av HDP och flera fackförbund.

Bilder i sociala medier visade blodiga människor som inte tilläts ta sig till sjukhus, döda kroppar av vuxna och barn

”

Dagen efter attentatet utlyste PKK en ensidig vapenvila fram till nyvalet, så att fria val skulle kunna genomföras. Men regeringen ignorerade erbjudandet. Stora eldstrider fortsatte därför i de kurdiska städerna mellan gerillan och armén, ända fram till juni 2016. Inga utomstående vet med säkerhet hur många stridande som dog. Stadsgerillan uppgav i sin årsrapport att 2 218 turkiska soldater och poliser dödats, medan Erdogan uppgav 7 600 dödade kurder. Själva sade sig de båda sidorna bara ha förlorat några hundra stridande var.

De urbana striderna ledde till en mycket omfattande förstörelse, framför allt genom arméns granatbeskjutningar. Regeringen talade om 6 000 förstörda byggnader, som skulle kosta motsvarande tre miljarder kronor att bygga upp igen

”

Inte heller internationella människorättsorganisationer eller utländska journalister kunde fritt arbeta på plats för att utreda händelserna.

– sannolikt en underdrift. Hundratals civila rapporterades också ha omkommit i arméns eldgivning, samt när en källare dit många tagit sin tillflykt fattade eld. FN:s människorättskommisarie Zeid Ra'ad Al Hussein talade om "extremt alarmerande rapporter" kring arméns övergrepp, samt begärde att få skicka en officiell delegation för att undersöka på plats. Det vägrade Turkiet tillåta. Inte heller internationella människorättsorganisationer eller utländska journalister kunde fritt arbeta på plats för att

utreda händelserna. Den här skribenten kvarhölls, utfrågades och fick sitt pass fotograferat av polis vid två tillfällen, i en krigsdrabbad stad sommaren 2016.

Erdogan insisterade på att kurder är likvärdiga medborgare och att det inte finns någon kurdisk fråga i Turkiet, utan bara ett problem med terrorism. I slutet av juni 2016 beslutade det AKP-dominerade parlamentet att ge immunitet mot åtal för de väpnade styrkor som varit inblandade i de urbana striderna. Samma månad drogs en likadan immunitet mot åtal tillbaka för landets parlamentariker. Ett beslut med udden riktad mot HDP:s parlamentariker, ansåg alla bedömare.

EN UNDERMINERAD OPPOSITION

Erdogan anklagades tidigt för att piska upp ett nationalistiskt hat mot kurder, när inbördeskriget hade återvänt. Exempel på vad detta kanske resulterade i syntes i september 2015, när nationalister och islamister gick till samordnat anfall mot 120 HDP-partikontor över hela Turkiet, liksom mot kurdiska organisationer eller kurdiskägda butiker. Svenska turister fick fly en attack mot en HDP-lokal i turistorten Alanya och en nationalistmobb stormade och eldhärjade HDP:s partihögkvarter i huvudstaden Ankara.

De flesta bedömare var överens om att Erdogans aggressiva retorik var ett försök att vinna större politiskt stöd till AKP, inför det viktiga nyvalet i november 2015. I nyvalet lyckades AKP sedan mycket riktigt återfå en majoritet av platserna i parlamentet. HDP förlorade flera procentenheter, fast stannade ändå kvar i parlamentet. Men när allt var klart och Erdogan höll sitt första tal efter valsegern, svor han ändå att kriget mot PKK skulle fortsätta.

Enligt den kurdiska tolkningen handlade allt detta om Erdogans planer på att

omvandla landet från ett parlamentssystem, till ett auktoritärt presidentsystem. Erdogan hade drivit detta som en huvudfråga inför valet i juni 2015. HDP gjorde i sin tur motståndet mot ett presidentsystem till en av huvudfrågorna i sin valkampanj. När HDP sedan kom in i parlamentet och AKP berövades sin absoluta majoritet, förstod Erdogan att han kunde stoppas av demokratiska krafter. Därför bestämde han sig, enligt kurderna, för att med alla till buds stående medel underminera deras opposition.

Internationella människorättsgrupper har uppskattat att omkring 400 000 människor blev internflyktingar på grund av de urbana striderna i sydost. Både HDP och systerpartiet DBP hade sitt största väljarstöd hos just dessa människor. När utgångsförbuden i städerna hade hävts, lät staten sedan konfiskera stora markområden och de krigsskadade byggnaderna på dem. I staden Idil rörde det sig inledningsvis om 80–85 procent av marken. I Diyarbakirs gamla stadskärna Sur, där strider också stod, konfiskerades 82 procent av all mark. Flera kommunledningar och även kristna församlingar i Sur, vars kyrkor de facto förstatligades, inledde juridiska processer mot regeringen.

Innan hen sparkades från sitt arbete i en utrensning i slutet av 2016, menade en anonym tjänsteperson vid Sydöstra Anatolienregionens kommunförbund, ett samarbetsorgan för vid den tidpunkten 117 kommuner i regionen, att regeringens konfiskeringar i de krigsdrabbade städerna byggde på en plan om demografiska förändringar. Regeringen ville på detta sätt försvaga den kurdiska oppositionsrörelsen. Det går ännu inte att bekräfta om regeringen verkligen haft en sådan plan. Men från och med september 2016 har man även låtit avsätta dussintals DBP-ledda kommunala administrationer, och ersatt dem med statliga, lojala förvaltare. Besluten har motiverats med att de oppositionella borgmästarna alla ansetts ha kopplingar till PKK.

I juni 2016, när de urbana striderna just slutat, uppskattade DBP att mer än 1 500 av deras partimedlemmar arresterats sedan inbördeskriget återvände. Många av dem hade fallit in under Turkiets drakoniska antiterrorlagar, som har så vida definitioner att nästan vem som helst kan gripas. Fler än 20 borgmästare och 30 kommunfullmäktigeledamöter satt också i fängelse, ofta åtalade för att ha utropat självstyren eller för våldet som följde.

President Erdogan och hans väljarbas har lagt sig till med att visa "rabiatecknet", som är starkt förknippat med Muslimska Brödraskapet och dess störtade regering i Egypten.

KUPPFÖRSÖKET: EN GÅVA FRÅN GUD

Den 21 juni 2016 deltog Erdogan vid en kvällsbesök i sitt presidentpalats i Ankara. Fastemånaden ramadan pågick och presidenten skulle äta dagens första måltid. Inför de församlade gästerna höll han ett självbelåtet tal om att hans AKP-regering sedan de kom till makten 2002, nästan helt hade lyckats krossa olika civila organisationer som "arbetade mot staten". Den största och mäktigaste organisationen hade utgjorts av anhängarna till den USA-baserade, islamistiske predikanten Fethullah Gülen. Erdogan förklarade att Gülenrörelsen hade varit en "parallell stat", men efter regeringens kamp mot dem hade de nu "splittrats som ett glaspalats, efter att deras förräderi avslöjats".

Bara tre veckor senare, på kvällen den 15 juli 2016, rullade stridsvagnar fram på gatorna i Ankara och ockuperade det centrala Kizilaytorget. I Istanbul spärrade soldater av två av de stora broarna som knyter samman stadens europeiska och asiatiska sidor. Soldater stormade den statliga tv-kanalen TRT och tvingade en kvinnlig journalist att läsa upp ett uttalande. Men Erdogan hade lyckats undkomma attentatet mot hans hotell i Marmaris. Han framträdde i privata medier och uppmanade sina anhängare till motstånd. Jetplan bombade parlamentsbyggnaden och attackhelikoptrar besköt de folkmassor som samlades på gatorna. Men till sist övermannades soldaterna. Kuppöversöket krävde mer än 250 dödsoffer och mångdubbelt fler skadade.

Trots Erdogans tidigare, självgodade tal identifierade han genast den "parallella staten" som skyldig till kuppöversöket. Det ledde till att 3 000 soldater och militära befäl, samt 3 000 domare och åklagare genast arresterades dagen efter. Utrensningarna gick med en sådan fart därför att namnlistorna redan funnits förberedda. Egentligen var Gülenrörelsen inte alls splittrad som ett glaspalats.

JAKTEN PÅ FÖRRÄDARNA

"Förraderiet" som Erdogan talat om vid middagen månaden innan kuppöversöket, var ett avslöjande i december 2013 av en stor korruptionshärvra som involverade flera affärsmän med nära band till Erdogan, flera regeringsminist-

rar samt Erdogans egen son. Korruptionen avslöjades av åklagare och poliser kopplade till Gülenrörelsen. Presidenten blev rasande och lät avskeda hundratalens ansvariga poliser. Han vägrade se sin son tagen till domstol och fallet lades så småningom ner. Från den stunden befann sig Erdogan i öppen konflikt med Gülenrörelsen.

Men tidigare hade Fethullah Gülens anhängare varit mycket viktiga allierade till Erdogan. När AKP först bildade regering och saknade pålitligt folk, lät man gülenisterna fylla luckorna i den byråkratiska apparaten, polisen och armén, med sin många välutbildade kadrer. Till sist fanns de i alla statliga institutioner och hade dessutom egna organisationer, medier och läroverk. Gülenrörelsen hade även en stark närvaro inom rättsväsendet och hade åren innan lett Erdogans rättegångar mot de sekulära officerarna.

Men när Gülenrörelsen blev de nya, stora förrädarna och fienden så behövde

” Erdogan gick från att ha jagat den sekulära eliten med hjälp av den parallella staten, till att börja göra det omvända efter kuppforsöket 2016.

Erdogan nya allierade. Många bedömare är överens om att detta är huvudanledningen till att officerarna både från Ergenekon och Operation Slägga därför släpptes från fängelsena 2015. De knöt ett nytt samarbete med presidenten. Erdogan gick från att ha jagat den sekulära eliten med hjälp av den parallella staten, till att börja göra det omvända efter kuppforsöket 2016.

Den här skribenten lämnade Turkiet för Irak bara dagen innan kuppforsöket, men återvände sedan snabbt till

Ankara för att se det dramatiska efterspelet. På Kizilaytorget, hjärtat i huvudstaden, arrangerades det varje kväll en gigantisk manifestation för att fira segern över stridsvagnarna. Storbildsskärmar spelade upp dramatiska filmklipp med soldater och skjutande helikoptrar, för att påminna folket om deras blodspillan. Högtalare dundrade ut kamplystna sånger och minst tiotusen människor vevade ett hav av röda, turkiska nationalflaggor. Folk kom dit varje kväll, för att presidenten bett dem göra det.

– Mitt ärade folk, ge aldrig upp kampen ni förde för ert land, er flagga och ert hemland. För att lära förrädarna (FETÖ) en läxa, så fortsätter vi vakta demokratin. Torgen tillhör inte stridsvagnarna, de tillhör folket.

Så skrev Erdogan i ett sms som skickades ut till alla oss som hade turkiskt telefonkort. Den terrorklassade Gülenrörelsens namn förkortades nu FETÖ. På Kizilaytorget matade lastbilar utan företagslogotyp – alla antog ändå att de kom från regeringen – ut låda efter låda med gratis vatten, snacks och mat. Regeringen hade gett order till Turkcell om att göra alla telefonsamtal gratis, samt beordrat att all kollektivtrafik skulle vara gratis på kvällarna. Så kunde man förvissa sig om att både locka och hålla kvar så många deltagare som möjligt vid manifestationen.

Deltagarna kom också från olika politiska läger. Många formade ”vargtecknet” med sina händer för att visa stöd och tillhörighet med den högerextrema gruppen Grå vargarna, knuten till det ultranationalistiska partiet MHP. Andra formade det islamistiska ”rabiastecknet” med fyra fingrar, kopplat till AKP och

Muslimska Brödrskapet. Där och då hade en politisk fusion skett, när ultranationalister och islamister plötsligt stod i armkrok och ropade tillsammans.

På en scen som höjde sig ovanför folkhavet stod talare och ropade i mikrofoner. En kväll var det Ibrahim Melih Gökçek, AKP-medlem och Ankaras borgmästare sedan 1994. Han talade om nationens förrädare, som attackerat sitt eget folk och landets demokrati. Vad ville folket att regeringen skulle göra med förrädarna, undrade borgmästaren? Dödsstraff! Dödsstraff! Dödsstraff! skanderade folkhavet. En docka med Fethullah Gülens ansikte på hängde redan i enstrypsnara från en stolpe på torget.

UTRENSNINGARNA

När det stod klart att kuppförsöket helt hade misslyckats, kallade Erdogan händelserna den 15 juli 2016 för "en gåva från Gud". Många har sedan gjort en stor poäng av dessa ord och av att Erdogan då själv redan visste hur han kunde utnyttja vad som hänt till sin egen fördel. Bara några dagar efter kuppförsöket utropade Erdogan undantagstillstånd i landet, vilket gav honom möjlighet att utfärda dekret med extraordinära beslut. Det innebar att han fick relativt fria händer att rensa ut så många motståndare som möjligt.

Bara en vecka efter kuppförsöket hade 60 000 människor inom armén, rättsväsendet, utbildningsväsendet, poliskåren och provinsadministrationer sparkats eller suspenderats från sina arbeten. Över tusen privata läroinstitut hade stängts ner. Många tusen människor satt fängslade. Regeringen hade också efterlyst ett hundratal journalister samt beordrat nedstängning av tre nyhetsbyråer, 15 tidskrifter, 16 tv-kanaler, 23 radiostationer, 29 förlag och 45 dagstidningar. I många fall gick de drabbade att på något vis härleda till Gülenrörelsen. Men i andra fall handlade det om nya attacker mot den kurdiska oppositionen eller den kritiska vänstern.

Den första veckan visade vägen för hur Erdogan skulle fortsätta utfärda dekret, som hela tiden fortsatte rensa ut tusentals offentliganställda, oppositionella och fritänkande. I ett novemberdekret gav han sig själv rätten att utse nya rektorer över universitet, samtidigt som han fråntog alla häktade medborgare den automatiska rätten till juridiskt försvar, under upp till sex månader i fängelse. Det har varit svårt för utomstående observatörer att hänga med kring de mycket omfattande och djupgående nedslagen från presidenten. Men den allmänna trenden har varit att Erdogan nästan helt lyckats släcka oppositionella röster som har en möjlighet att nå ut i samhället.

När Işıl Özgentürk, mångårig skribent på sekulära Cumhuriyet som är Turkiets äldsta dagstidning, kom till Stockholm i november 2016 för att motta det "alternativa Nobelpriset" från Right Livelihood-stiftelsen förklarade hon att 90–95 procent av alla medier i dag är kontrollerade eller influerade av Erdogan. Cumhuriyet har fått mycket uppmärksamhet för sin kamp för yttrandefrihet, efter att tidningen avslöjat turkiska vapenleveranser till kriget i Syrien och dess chefredaktör Can Dündar åtalades för landsförräderi. Efter det fick tidningen en

ny chefredaktör, men på hösten 2016 häktades även han tillsammans med ett flertal av tidningens journalister. I dag har Turkiet återigen blivit det land som har flest journalister i fängelse, i hela världen. I mars 2017 hade fem nyhetsbyråer, 15 tidskrifter, 28 tv-kanaler, 29 mediehus, 34 radiostationer och 58 dagstidningar stängts ner sedan kuppförsöket, enligt medieplattformen P24.

På samma sätt har oppositionella akademiker drabbats av presidentens utrensningar. I januari 2016 undertecknade 1 100 akademiker ett öppet protestbrev till regeringen, där de fördömde arméns övergrepp i förstörelsen av de kurdiska städer. Efter att Erdogan offentligt fördömt akademikerna, under-

tecknade ytterligare ett tusental kollegor protestbrevet. Efter kuppen genomförde regeringen en första våg med utrensningar då undertecknare av brevet sparkades från sina arbeten. I februari 2017 kom en andra våg och över 100 akademiker som undertecknat brevet sparkades från Ankaras universitet.

” I dag har Turkiet återigen blivit det land som har flest journalister i fängelse, i hela världen.

Hakan Yüksel, doktor i kommunikationsvetenskap som sparkades från Ankaras universitet i februari, säger att han chockades över att se hur regeringen faktiskt vågade kränka den akademiska frihet Ankaras universitet länge ansetts ha. De sparkade individerna har inte åtalats för någonting, eftersom de inte gjort något olagligt. De har helt enkelt bara kastats ut, på grund av sin opposition mot presidenten.

– Han anklagade oss för att vara förrädare. Efter det började en pogrom mot oss i Erdoganvänliga medier. I teorin skulle vi kunna få nya arbeten i privata universitet, men i praktiken är det omöjligt ändå. I den här förändringen de har påbörjat vill de radera alla former av oliktankande. Just nu är det många människor som häktas och åtalas enbart på grund av sina åsikter. Vad vi ser nu är en marsch mot fascism.

Efter kuppförsöket har regeringen återkallat alla pass för landets akademiker, sannolikt därför att man inte vill se gülenister smita utomlands och bilda en oppositionell diasporagrupp. Följden är att inte heller de avskedade undertecknarna av protestbrevet kan lämna Turkiet, för att söka nya akademiska tjänster utomlands. En av dem beskriver situationen som att sitta i ett stort utomhusfängelse. I februari begick en första, avskedad akademiker som undertecknat protestbrevet mot Erdogan, självmord.

PRESIDENTSYSTEMET

I början av november 2016 lät regeringen arrestera de båda ordförandena Selahattin Demirtas och Figen Yüksedag, samt ett flertal andra parlamentsledamöter, från det pro-kurdiska HDP. Anklagelserna mot dem rörde ofta påstådda band till det terrorstämplade PKK eller anstiftan till upplöpp, vilket parlamentarikerna nekade till. Åtalen fortsatte trots stora protester från omvärlden, och när denna rapport gick till tryck satt tretton HPD-parlamentariker ännu häktade. Flera hade redan blivit dömda till fängelsestraff och riskerade dussintals år bakom galler.

Under de sista månaderna 2016 avsattes och häktades även allt fler oppositionella kurdiska DBP-lokalpolitiker. Diyarbakirs kvinnliga borgmästare riskerade ett 230-årigt fängelsestraff, för påstådda terroraktiviteter. DBP:s kvinnliga partiordförande släpades iväg från en demonstration till fängelse, där hon riskerade att stanna i 150 år, för påstått terrorstöd. Partiets manliga medordförande hade gått i landsflykt. Vid årsskiftet uppgav Emine Özmen i DBP:s partistyrelse, en av de sista höga ledarna på fri fot, att hittills 3000 partimedlemmar arresterats. Den kurdiska rörelsen med HDP och DBP hade innan det varit landets mest högljudda gräsrotsopposition, mot regeringen.

Vid samma tidpunkt förberedde Erdogan övergången till ett presidentsystem. Han hade redan i flera år talat om behovet av sådana reformer. 2012 sa han att landets maktindelning mellan olika instanser – som han själv tidigare förstärkt – nu var ett hinder i politiken. Efter att han 2014 lämnat premiärministerposten och blivit landets förste folkvalde president, uttryckte han i sitt första tal en önskan om att skriva om konstitutionen, så att han kunde bli kvar på posten. Förslaget hade inte vunnit tillräckligt stöd i valet 2015 – till stor del på grund av den kurdiska oppositionen och valframgången. Nu hade den bromsklossen systematiskt undanröjts.

Strax efter kuppförsöket i juli 2016 kallade Erdogan det sekulära CHP och ultranationalistiska MHP till samtal om Turkiets framtid och en ny konstitution. Den dåvarande konstitutionen baserades ännu på det dokument generalerna bakom 1980 års statskupp lagt fram. HDP blev aldrig inbjudna till samtalen och CHP drog sig så småningom ur. Men fusionen som skett mellan islamisterna och nationalisterna hade skapat ett nytt samförstånd. I december lade AKP och MHP fram ett gemensamt förslag om hur landets konstitution skulle skrivas om, som sedan debatterades i parlamentet. Diskussionerna blev mycket häftiga där parlamentariker rök ihop i slagsmål flera gånger. En kvinnlig oppositionell ledamot kedjade fast sig själv vid talarstolen och vägrade gå innan hon läst ett budskap till omvärlden.

Trots detta fick AKP och MHP sin vilja igenom. Regeringen annonserade att landet skulle gå till folkomröstning i april 2017, för att få klartecken att skriva om konstitutionens arton huvudartiklar. Den viktigaste förändringen var att landet till 2019 skulle omformas till ett presidentsystem – med en mycket kraftig maktcentralisering hos presidentämbetet. Posten som premiärminister ska helt avskaffas och presidenten får makt att utse eller sparka ministrar, myndighetschefer och viktiga domare. Presidenten får utfärda undantagstillstånd i landet och styra via dekret. Samtidigt försvagas parlamentets makt och dess ledamöter får begränsade möjligheter att ställa frågor till och granska presidenten.

Regeringen motiverade behovet av ett presidentstyre, med att man ville undvika de skakiga koalitionsregeringar som styrt landet tidigare. Turkiet skulle bli ett starkare land med en bättre ekonomi, om landet bara fick en starkare ledare. Man anspelade på otryggheten och hävdade att de terroriststämplade grupperna – IS, PKK och Gülenrörelsen – alla snabbt skulle besegras av den starka ledaren. Dessutom kunde snabbare och bättre politiska beslut tas, ifall mindre

byråkrati och kontrollfunktioner hindrar presidenten.

Oppositionen menade att Erdogan endast ville legitimera den makt och det system han redan byggt upp. När Erdogan lämnade premiärministerposten 2014 skulle han egentligen sluta styra landet, eftersom presidentämbetet var ett ceremoniellt och icke-politiskt uppdrag. Men så hade inte skett. Sedan 2002 hade civilsamhället, AKP och staten på många sätt smält samman, under en enda, högsta ledare – och nu ville Erdogan inte släppa makten.

– Vissa är rädda för att Turkiet går mot ett tyranni. Presidenten ska på en och samma gång vara överbefälhavare för armén, ledare över sitt eget parti, statschef, chef över ministerrådet, ansvarig för rättsväsendet, och så vidare. Den här utvecklingen för oss inte åt ett mer demokratiskt håll, utan åt en auktoritär regim med ett enmansvälde, precis som presidentsystemen i Centralasien och vissa afrikanska stater, sa Oguz Kaan Salici, parlamentsledamot från CHP, några dagar innan folkomröstningen.

Kampanjporträtten inför folkomröstningen har visat Erdogans stora ambitioner – och maktfullkomlighet, menar vissa. Istanbul, Turkiet.

LANDET UNDER EN ENDA MAN

Exakt nio månader efter att regeringsanhängare tagit tillbaka Kizilaytorget i Ankara från stridsvagnarna, efter den blodiga kuppnatten, samlades dessa människor på nytt på torget. De tände bengaliska eldar, viftade med turkiska flaggor och dansade i regnet, på nytt med händerna i luften för att forma det ultranationalistiska vargtecknet eller det islamistiska rabiategnet. En hyllnings-sång till Erdogan spelades om och om igen från ljudsystemen i regeringspartiets kampanjbussar. På kvällen den 16 april 2017 presenterades resultatet från dagens folkomröstning, som skulle avgöra Turkiets politiska framtid. Där hade alliansen mellan AKP och MHP segrat – med blott 51,3 procent av rösterna.

Oppositionspartierna ansåg inte att de fått kampanja under rättvisa villkor. När folkomröstningen genomfördes rådde ännu undantagstillstånd, vilket inneburit att normalt politiskt arbete kraftigt försvårats, att folk arresterats och varit rädda. Propagandamaterial från AKP:s ja-kampanj dominerade i landets städer, både på offentliga och privata reklamplatser, efter att ägarna svurit eller skrämmts till lojalitet med regeringen. Nej-sidan hade knappt heller fått synas i TV eller tidningar, eftersom nästan bara regeringslojala medier återstår efter de många nedstängningarna. Kvarvarande, oberoende journalister har tvingats till självcensur. Folk har varit rädda att skriva sina åsikter på Twitter och i sociala medier, eftersom det lett till många åtal.

Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa, OSSE, som hade observatörer på plats i landet, ansåg även de att folkomröstningen inte genomfördes på lika villkor. Rösträknare hade även inkluderat röstsedlar utan myndighetsstämpel, vilket kan ha påverkat valresultatet till fördel för regeringen. Dagen efter folkomröstningen krävde CHP att resultatet skulle ogiltigförklaras, men något gehör märktes inte från Erdogan.

Runt om i världen har både regeringar och respekterade medier därefter tagit bladet från munnen. Erdogan har inte sällan kallats för en diktator. Ett sådant ordval påskyndades av presidentens skandalösa beteende under veckorna

Dagen efter folkomröstningen krävde CHP att resultatet skulle ogiltigförklaras, men något gehör märktes inte från Erdogan.

”

inför folkomröstningen, som ledde till flera diplomatiska kriser. När AKP-representanter tog sin ja-kampanj till den röstberättigade turkiska diasporan i EU ställdes flera kampanjmöten in efter befarade oroligheter. Erdogan kallade den tyska regeringen för nazister. Han gjorde sedan ett likadant utspel mot Nederländerna, efter att Haag nekat den turkiske utrikesministern landningstillstånd, samt utvisat familjeministern.

EU har gjort flera skarpa markeringar mot Erdogan efter kuppförsöket. I november i fjol röstade EU-parlamentet för ett tillfälligt stopp av medlemskapsförhandlingarna med Turkiet, som redan var stillastående på grund av Erdogans ovilja att ändra på landets drakoniska antiterrorlagar. Resultatet i folkomröstningen kan tyda på att Turkiet nu aldrig kan bli medlem i EU. Men samtidigt har EU kritiserats för en allt för svag kritik mot Ankara, på grund av hotet att Turkiet ännu en gång kan släppa fram många flyktingar till Europas gränser. De oppositionella i Turkiet slutade för länge sedan tro på en demokratisk intervention från västvärlden, mot Erdogan.

INFÖR 2023, REPUBLIKEN HUNDRA ÅR

Det nya turkiska presidentsystemet ska börja gälla år 2019. Vinner Erdogan då ännu en gång i presidentvalet, kan han ha möjlighet att fortsätta styra landet under två femårsperioder, ända fram till 2029. Det mycket jämna valresultatet i folkomröstningen visade dock hur fortsatt polariserat landet är, och kommer fortsätta vara. AKP förlorade i nästan alla större städer i folkomröstningen, och fick bara en knapp majoritet tack vare den konservativa väljarbasen i landets inre och på landsbygden. Vissa bedömare har gissat att Erdogan därför kan slå in på en något mjukare linje, samt söka politiskt samarbete, eftersom han trots allt är en pragmatisk politiker.

Men samtidigt gör den politiska situationen i Turkiet att inga oppositionspartier kan växa sig stora nog, för att på allvar utmana AKP. Den konservativa, religiösa väljarbasen kommer inte att rösta på den vänsterlagda och moderna, pro-kurdiska HDP. Denna väljarbas kommer inte heller att gå över till CHP, eftersom detta parti förknippas med sekularism. Kurderna kommer inte heller att stödja CHP, på grund av kemalisternas historia av förtryck av kurder, och för att CHP ännu inte gör nog för att göra upp med denna bakgrund. Med andra ord bäddar denna situation för en status quo, med Erdogan vid en fortsatt maktposition. Det är presidenten fullt medveten om.

I april 2017 hade det mörka anslaget om kupper och terror försvunnit, från husfasaden vid Taksimtorget i Istanbul. Istället hängde det på norrsidan av torget ett jätteporträtt av Erdogan. Det var symboliskt nog dubbelt så stort som porträttet av Turkiets första president Mustafa Kemal Atatürk, den vördade landsfadern, som också hängde på fasaden till ett kulturcenter vid torget. Mycket tydligare än så går det inte att beskriva Erdogans politiska ambitioner.

Presidenten har redan tidigare låtit avbilda sitt ansikte på stora, offentliga anslag tillsammans med en slagkraftig rubrik: Mot 2023. År 2023 fyller den turkis-

ka republiken hundra år. Det är en årsdag av stor symbolisk och nationalistisk betydelse, och kommer vara ett utmärkt tillfälle, för Erdogan att framställa sig själv som en ny landsfader. Kanske är det just en sådan ledare Erdogan önskar bli. Andra menar att Erdogan med sin islamistiska och allt mer västfrånvända agenda, snarare ska jämföras med de osmanska sultanerna än med Atatürk.

Under de senaste åren har Erdogan fört Turkiet in på en väg som det är svårt att se hur Turkiet skulle kunna backa tillbaka på. Att återetablera en relativt fri och granskande media vore svårt. Att återskapa en oberoende och fri akademisk tradition efter utrensningar och politisering vore ännu svårare. Att bygga upp en självständig juridisk makt, som har folks förtroende, vore kanske svårast av allt. De kommande 1,5 åren fram till presidentvalet 2019, kan bli den sista chansen för den turkiska och kurdiska oppositionen att ingripa mot utvecklingen.

Tankesmedjan Tiden vill stimulera
progressiv debatt kring de avgörande frågor
samhället står inför: globaliseringen, klimatet, arbetslös-
heten och den ökande ojämlikheten i resurser och möjligheter.

Tankesmedjan Tiden vill visa att det är möjligt att göra progressiv politik i en tid som
är både globaliserad och lokal. Vi vill visa att en sådan politik varken behöver vara dogmatisk,
låst vid sin historia eller ett resultat av kortsiktiga kampanjstrategier och triangulering.

Vi ger bland annat ut debattskrifter, tar fram rapporter
och ordnar seminarier.

Tankesmedjan Tiden innefattar även tidskriften
Tiden Magasin.

TANKESMEDJAN TIDEN
BOX 522, 101 30 STOCKHOLM

tankesmedjantiden.se